

Лайм О' Флягерти

Жиди й Вікінги^{*)}

Рано вже оглядали ми береги Норвегії. Я сперся з доктором на поручні і спитав його:

— Що за вантаж дістанемо ми в Норвегії?

— Цинк. Металь для п'ятилітки.

— Де його дістанемо? Де ми причалуємо?

— Одда. Містечко у фйорді. Я вже двічі був в Норвегії. Люблю цю країну. Мої предки були скандинави. Одні скандинави, другі жиди, інші татари. Родився я в північній Росії. З біологічної точки погляду я інтернаціоналіст.

Я оглянув його уважно і сказав:

— Дуже цікаво.

— З погляду наукового це дуже цікаво — підхопив він з захопленням і особливо з цеї причини: міцні мішання крові, як це напр, в моїй життєвій машинерії, викликають сильні суспільні забурення. Звідти повстає поступ. Ми в совітськiм союзi маємо до сотки різнородних рас. Я сам навіть не знаю, як вони всі називаються. Ми їх змішаємо межі собою, як мішають матерії в хемічній лябораторії. А тоді з тої мішанини збудуємо велику цивілізацію. Ми прищеплемо цій мішанині спільну пролетарську культуру, те, що ви звете „світовою культурою“...

Я пригланувся йому ще уважніше. Його чоло ціле було покарбоване від думання. Його очі горіли. Його хвилювало щось сильніше від його віри в комунізм.

Не траплячи спокою сказав я до нього:

— Як довго триватиме це, поки ми досягнемо царство соціалізму?

— Не знаю. Може сто літ. Може двісті. Це не важно. Найцікавіше це боротьба, творення нового типу, знищення старих пересудів, збудування нової, чудесної світової культури.

— Ви думаєте отже шляхом пролетарської революції витворити щось в роді ніцшівської надлюдини?

— Ні, ні — відповів він обурений (чого я й сподівався). Ніцше був варвар, хорий варвар. Великий геній, але...

— Він не розумів Маркса, — зауважив я приязно.

— Ні, — згодився з захопленням доктор, — він не розумів Маркса!

Він вибачився і побіг щось сказати одному з корабельної залоги.

„Га, думав я, він каже, що він татарин, скандинав і жид, а я думаю, що він лише жид: чи з Скандинавії, чи з Тата-

*) З книги „I went to Russia“: розділ, який описує уривок з подорожі автора російським кораблем до СССР.

рії, чи з північної Росії". Ніби відчитавши мої думки, наблизився до мене перший стерничий і запитався:

— Скажіть, чи ви зауважили жидів на кораблі?

— Авжеж, зауважив.

— У вашій країні не буває жидів на кораблях?

— Хіба як стюарди.

— А в нас тут ціла їх купа. Скільки ви вже нарахували?

— Трьох.

— Я сімох — сказав він. — Можливо знайду ще більше. В Росії, мені здається, хутко кожний стане жидом. Маю страх. Можливо, одного ранку прокинуся і відкрию, що й я жид. Ах, на що жидам бути на кораблі? Коли буря, що пораждать жида? Вони не знають моря. Вони не люди, як ви або я. Все шкереберть. І на кораблі шкереберть. Ніякої користи. За велика залога. А роботи жадної. Все лиш для пропаганди. Колиб цей корабель був власністю приватного товариства, все булоб тут інакше. Приватне товариство мусть заробляти, тому й шукає доброї залози і робить так, що всі мусять працювати... Я піду трохи поспати.

Це була звичайна собі людина, чесна, приязна, знаюча свій фах, але—звичайна людина, не фанатик, як доктор. А всеж: колиб мені дали до вибору, ратувати його чи доктора, я вратувавби його. Його кров і його вдача були мені ближчі, аніж доктора. І хоч він був не дуже мудрий, але міг зродити генія...

Норвегія! Що за дивовижний край! Коли розглядаєте його на мапі, то з здивованням питаєте себе, як це можливо, що він тримається у купі. Здається, що він складається з самих потічків, як полева дорога по зливі. Ніхтоб не сподівався, щоби тут жили люди... А на ділі є ця країна майже така свіжа й зелена, як Ірландія. Хоч був це квітень, а я бачив вже зближення пишної весни—обаполи корабля зелені поля і ліси, гарненькі хатки, худоба і цілком модерно зодягнені люди. Доктор оповів, що ця частина Норвегії лежить на південь від Москви. Я був здивований і зауважив:

— Шкода, що я не залишився дома. Ненавиджу зимно.

— Направду? Я люблю зимно. Я зробив експедицію до північного бігуна з ледаколом Красіном ратувати італійських дослідників. Дуже гарно. Богато дечого навчився. Незадовго совітський союз сягатиме аж до північного бігуна. Дуже цікаво: совітський рух серед ескімосів і тому подібних некультурних племен. Дуже цікаво, коли повстане автономна совітська республіка полярних регіонів...

Щоб його чорт забрав. Доктор поволі прищепив мені почуття власної меншwartости. Я зачав заздрити йому його захоплення, його зацікавлення світом, його певности, що революція безсумніву вдасться і пошириться по всій землі.

Ні, думав я, „безнадійна річ боротися з цим, мабуть я й сам стану большевиком“..

Але всетаки я опирався цій думці. Або може тому, що переді мною вже маячили береги Норвегії, отрясся я від сугестії большевизму. Поки корабель був на морі, я був цілком в полоні большевицького світу. Не було переді мною нічого, щоб йому протиставити. Нічого, щоби зраджувало існування іншого світу. Це було як в церкві, де навіть на атеїстів робить вражіння торжественна постава священників з їх різнобарвними ризами, з дивними словами, й з пахучим кадилом... Але релігія, в тім числі і большевизм, не робить вражіння, віч-на-віч з суворою дійсністю.

Сьогодні по вечері мав я розмову з капітаном. Тепер і він не імпував вже мені так. Ми говорили про літературу, історію і політику. Він здивував мене обширністю свого знання, але й своєю повною нездібністю думати самостійно, коли мав діло з відірваними ідеями і коли треба було прочитане оцінювати в світлі власного інтелекту. Він ніколи не сумнівався в тім, що написали його власні пророки, Ленін, Маркс і їм подібні. Він відкидав усе, що відкидали вони, і відмовлявся лишити хочби один сухий волос в тім, що суперечило ідеї диктатури пролетаріату, хіба з виїмком деяких річей, які схлібляли йому як москалеві, як напр. божевільна теорія Морозова про візантійську світову імперію... По розмові пішов я до ліжка з романом Едгара Волеса.

А коли рано прокинувся, ціла краса Норвегії лежала переді мною... Напівубраний вибіг я на корабельний чердак, де знайшов найвищу точку, з якої міг подивляти краєвид. Вікінги! Сонце, сніг, гори, глибокі заливи, водоспади, фйорди, з яких випливали кораблі жадібних здобичі войовників з далекої землі! Я чув, як кипіла моя кров і навіть шпик в моїх костях тремтів із захоплення. Можна бути гордим на це славне плем'я. Що знав Маркс про це чудове божевілля, про романтику чудесного світа, про великі дружини, що повставали в тих дивних країнах, що відігравали свою роллю на світових полях битв, а потім гинули або ставали незначним народом? Як зможуть „зліквідувати“ це прекрасне божевілля, — вони з своїми прісними апостолами, з їх братерством між людьми, з їх запереченням раси?.. Жадний жид цього ніколи не зрозуміє, не зрозуміє, що люди знов і знов підпадатимуть сугестії цього прекрасного божевілля, аж поки земля не стане висхлим крагером, як місяць...

Ціла залага, як і я, була очарована красою краєвиду й моря. Старшини пили один до другого. Перед кабіною стрінув я першого машиніста, дуже для мене цікаву людину.

Виглядав як їздець, тому мене не здивувало, коли почув від нього, що він козак. Постать мав присадкувату, з грубою шиєю, коротким носом і довгими руками. Але ноги незвичайно маленькі. Уста й очі виглядали жорстоко. Обличчя виполовіле, шкіра, на перший погляд нездорова, була в дійсності звичайною шкірою їздця. Дивно, з якою нехибністю їздці цілого світу вдаються в цей тип: ледві спостережете різницю між донським козаком, аргентинським гаучо або західноірландським їздцем. Він був добрий випивайло, а пив скоро, з явною ціллю як найхутчій впитися. Я говорив з ним уперше і був крайно здивований безжурністю, з якою він зраджував свої політичні погляди.

— Корабель не добрий — говорив він англійсько-французькою мішаниною. — Vous savez, багато з залоги найнято, щоби робити пропаганду. Не добре. Ані пити, ані забави. Seulement: „Товариші, ситуація така“! Цілий час за вами стежать. Vous savez, не можливо все жити як чернець... С'est mieux, так сказати це ліпше, коли люди шукають грошей там, де вони є, і ведуть боротьбу за це. Ах, тяжко то все пояснити.

В зворушенні він сильно ударив себе в груди і скричав:

— Де поділися мої знання мови! Ціле життя поставили на голову, все йде рêle-mêle!

— Хібаж ви не комуніст?

— Ні, крикнув він і вилаявся. — Я козак! Я воював проти них. Але я Москаль. Я не емігрант. Я лишився... С'est mon pays. Тут на кораблі ненавидять вони мене.

— Я наповнив його шклянку:

— Отже ви козак?

— Мій нарід має такі міцні руки, як залізо. Comprenez? А тут жиди! Але я маю сина в Москві. Мушу лишитися тут, працювати на нього. Ненавиджу це життя. Хотівби жити на козацькій землі! Дикі коні, безкраї степи... І пити жвавими хлопцями!

Він підніс до гори руку, в якій тримав роман совітського автора:

— Недобре... Вони йому кажуть: пиши так, і він пише так.

В цій хвили застукав у двері і увійшов доктор. Машиніст зараз забрався.

— Будьте з ним обережні, сказав доктор, — ситуація така: цей тип — піяк, подібні типи не бажані для совітського союзу... Наш пролетарський обов'язок ліквідувати їх. Ми це робимо перевиховуючи їх, ви розумієте? Нині пополудні ми зійдемо на беріг, поглянути на Норвегію. Вони мають дуже гарні фабрики...

Він пішов. Я тріснув п'ястком по столі і сказав собі: „Великий Боже! Що за збиранина диваків! Цей доктор, який скрізь і всюди вештається з своєю системою, щоби лі-

квідувати якість лихо, так позбавлений всяких людських потягів, що в Норвегії воліє споглядати на фабрики замість на водоспади; і цей машиніст, що є козаком і мріє про диких коней, обтираючи свої руки від машинової олії. Чи не в тім є геній російської раси, що завжди вона мусить ратувати себе самозапереченням і розкидає половину своєї сили на викорінення інстинктів, які допровадили інші нації до великих діл? А коли росіяне попускають повідтим нахилам, то позирають на них з жахом і почуттям вини; тому й провадять вони до бездушних бешкетів, до пиятики, до розпусти й розпачі.

Але стрівай! Хіба доктор не є жид?

А може жиди — допустом химерної долі — переняли провід над гістеричною московською вдачею, так як цей доктор, який наглядає над машиністом з допомогою отої диктатури пролетаріату? Колиб це було так, то бувби незлий жарт... Чи не забавно, що погорджене жидівське плем'я, якого коліна відівчилися стискати боки коня, зробило собі повільними і покірними очих диких скакунів — лиш за поміччю пари милих фраз?

Лазячи по кораблі, відкрив я, що наш норвезький льотцман страшенно впився. Я знайшов його на кухні, де він пробував залицятися до Дуні. Він попросив в мене келишок горілки, якого я йому відмовив. Це був старий, підтоптаний парубійко, від якого я нічого не міг навчитися, бо він не був большевиком.

— Дякую дуже, сказав він. Га-га, ви не є „русскій“?

— Ні, я ірляндець.

— Га-га! Я знаю Нью-Йорк, Ірляндці, Тамани-Гол, дуже добре!

Він підморгнув мені і сказав:

— Нащо приїздить вони сюди і вантажать цинк? Щоби крити дома? No, sir: щоби провадити війну! Москаль робить воєнні приготування. Yes, sir. Щоб їх чорт побрав. Вони всі подуріли. Всі народи подуріли. Москаль продає средства поживи, щоби купувати кулі. Він голодує і ходить без штанів, бо хоче мати кулі, щоби вести війну. Божевільні!

Похитуючись і підспівуючи, він вийшов. І знова подумав я, що цей миршавий скандинав, хоч і п'яний і дивно пацифістично настроєний, як на нащадка вікінгів, всеж здався мені розсуднішим від москалів. Но-но, це також була точка погляду, з якої можна розглядати п'ятилітку. Але чи слушно глузувати з російської жадови війни і завоювання?

Згодом наблизився до мене на чердаку п'яний льотцман. Він вказав мені на велику й огидну фабрику, що знаходилася в порті на півострові і сказав:

— Ось де вона ота фабрика, трясця її мамі. Вони

знищили місцевість своїми фабриками. Давніше тут було гарно. Погляньте-но туди!

Він вказав на місто, де якась інша фабрика пнялася в гору понад доми, посилаючи вогненні язики й хмари диму в повітря.

— Карбін виробляють вони в ній. Прокляті бельгійські й французькі капіталісти. В цій долині нема вже чим дихати. Напевно то все викличе хвороби... Але все одно, незабаром то все зникне і знову тут буде гарно...

Надійшов доктор, взяв мене на бік і розповів схвильований:

— Дуже сильна комуністична партія в Одда. Можливо зробимо тут добру пропаганду.

Він вказав на фабрики:

— Дуже добре. Дуже гарно. Фабрики — добра річ для комунізму. Машини створено, щоби вони витворювали пролетаріят. Дуже добре. Так повстає велика динамічна енергія. Прекрасно!

„Дивно, думав я. Колись скандинави посідали нову ідею, яка гонила їх спустошувати світ, якась свого роду динамічна сила, яка цькувала їх робити завойовання. Нині вони пацифісти. Чи жби в росіян переселився тепер той дух?“

Коли ми пополудні зійшли на беріг, переконався я, що скандинави втратили свою колишню динамічну силу. Не було нічого нуднішого від того міста, нічого тупішого від його мешканців. Доми були чисті, гарні, добре збудовані. Добробут визирав з них. Електрика, телефон, авто — всі аксесуари новітньої цивілізації. Люди — здорові, поставні, чемні. Але я не терпів їх.

В обличчях ані сліду з духа вікінгів, саме самозадоволення і непорушність. Виглядали як „роботи“, сфабриковані за найновішим моделем пацифізму, гігієни й працьовитості. В каварнях бачив я міцних, мовчазних юнаків, що попивали великі шклянки гігієнічного молока, а їм пригравали грамофони, обслуговувані молодими гігієнічними дамами.

Поруч зі скандинавами дивно виглядали москалі. І хоч норвежці наганяли на мене смуток, бо втратили понуру велич своїх предків, всеж таки чувся я рідним їм і ворожим розчухраним москалям, в яких кружляла чужа мені кров. Вони виглядали немиті, зголоднілі, цікаві, як цигани в місті, мов орда волоцюгів-нероб. В їх товаристві відчував я снобістичний сором, що відчувається в товаристві особи з кепською славою. Мало обходило мене, що ці люде думають запровадити нову світову цивілізацію. Машинова цивілізація, яку росіяни хотіли завести, вже панувала в місті і відстрашаючо ділала на мене. Чомуб мав я бажати знищити тиху красу англійського краєвиду, щоби створити отаку огиду як тут? Чомуб мав я бажати знищити французь-

ку культуру, де вишукані таємниці стола і будуару були важнішими, аніж туподумна адорація пушок з консервами або музикою, чи штандардизованої моралі?

Росіяни не робили жадної тайни з їх погорди до норвежців. Мене обурювала хапчива жадоба, з якою вони оглядали фабрики, авта і крамниці, що громадили витвори європейської й американської машинової праці, так немовби хотіли сказати: „це все належатиме нам, силою або підступом“.

Ясно, що вони самі уважали себе зовсім не за мирних торговельників, а скорше за шпівнів, які шукали видобути відомості, потрібні для їх інвазійної армії, що прийде їх слідами. Їх сміх, їх афектоване заховання, їх енергія навіть, не могли сховати їх неотесаности і браку особистого повабу. Це була отара, одержима релігійним шалом: отара, що — мов оскаженіла худоба — з ревом, бючи себе хвостом, гонила, щоби кинутися на багаті міста Європи і сплюндрувати старі, повні скарбів доми, наповнені багатою добиччю.

З сумом покинув я їх і повандрував у гори... Всякі сліди людського життя зникли. Земля відзискала свою містичну силу і свій подув вічності. Панувала тиша. Сніг і гладкі скелі, сходжені ногами старих, загорнутих в шкіри первісних людей, що мали собі за богів вогненний танець божевільної природи, хмароломи, лявіни, пливучі ледові гори, страхіття й гірські тіні.

Мій інтелект був приглушений цими вражіннями, і я сміявся з дурної соціальної філософії большевиків, бо пізнав, що вона була ніщо інше, як забобони дикунів, щоби звеличити їх жадобу завоювання.

Сувора природа, своєю понурою мовчанкою переконала мене, що й людське життя підлягає тому самому законів безоглядної боротьби. Рослини поборюють рослини, комахи ведуть війну з комахами, звірі з іншими звірями. Стихії руйнують життя тою самою силою, яка творить життя. Все є в сталому русі, вічнозмінне, ступаюче наперед помацки, родиться, цвіте і вмирає від загадкового початку аж до невиясненого кінця, гарне лише як рух, непояснимо в своїм сенсі.

Подібно й амбітні пориви людей — незбагнуті і — коли їх досліджувати розумом — безглузді... Але хто відокремлюється від юрби собі подібних, і споглядає на їх вовтужіння як на божевілья, той є ще більший божевільний ніж вони. Часами добре відтягнутися в гори і з сумом споглядати в діл на метушню людського змагання. Але нісенітницею є, лишитися сидіти там на горі. Скептики і глузуни се шкідники, що мають пошану хіба у декадентів та інвалідів. Бо ті, що намагаються витворити гармонію між своїм розумом та своїми чинами, тратять силу творити гар-

не. Всі річі з'являються однаково без змісту, коли їх досліджувати розумом. Але молоді й сильні — досить мудрі, щоби гордити розумом...

Там на горі стало мені відразу ясным, що здійснення большевицьких ідей неможливе; що неможливо цілу людскість зорганізувати в суспільнім ладі, в яким всі однаково будуть звільнені від журби, голоду, гріхів, особистих амбіцій і війни...

Большевики кажуть, що зроблять з москаля вільну людину. І мимо всього лишився він рабом. Вони дали йому теорію Маркса, серп і молот в гербі, червону армію і фльоту, щоб його боронити, титул товариша, п'ятилітку, свою програму, все „зліквідували“ від Бога аж до п'янства, — і всеж він лишився рабом... „Так, так“, думав я, „указ не зробить вільної людини з раба. Свобідна людина не робиться, вона родиться“. Я людина західньої цивілізації. Я гордий на свій інтелект і свою індивідуальність. Я бачу, що ці люди приходять, щоб підкорити собі нас; що вони видумали свою філософію, щоби ми положили перед ними свою зброю і дали себе обезвладнити без бою... Волю бути знищеним, аніж прилучитися до цієї ворожої і чужої мєні сили.

Підчас подорожі капітан звернув мені увагу якось на групу англійських робітників в порті.

— Подивіться на них! — скричав він. Всі вони хочуть бути вбрані як пани. Всі хочуть носити такі самі сподні як принц Уелський. Раби! Ми, росіяни — ми інші. Всі наші великі люди завше намагалися вбиратися як звичайні селяни...

Мої предки ніколи не піддалися англійцям, які мені були ближчі від росіян. Коли я стояв так коло захопленого капітана або доктора, я ледви стримувався, щоби голосно не сказати:

„Скорше розпоровби я собі живіт, як японець, аніж ставби колісцятом у вашій машині, щоби слухати команди якогось тумана, яким погорджую“.

Н. В.

Гремить кривавий Схід:
 „Ваш бог є: серп і молот!“
 І в жилах чують холод,
 І падають до ніг:
 „Ура! Європі смерть прийшла!“
 Кона червоний звір,
 Меч фатума над ним...
 Й юрба реве: „розпніть,
 Хай згине цей потвір!
 Ура! Росії смерть прийшла!“